

УДК 792.01+75.054](476)“20”

СЦЕНОГРАФІЯ БІЛОРУСІ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ: ФЕНОМЕН ОСОБИСТОСТІ ХУДОЖНИКА

Вероніка Ярмолинська

У статті визначено тенденції розвитку сценографії Білорусі початку ХХІ ст. Проаналізовано творчість молодих театральних художників. Проілюстровано роль особистості художника в сценічному творі.

Ключові слова: театр Білорусі, сценографія, драматургія, сцена, режисура, театральний костюм, грим, традиція, експеримент.

В статье определяются тенденции развития сценографии Беларуси начала ХХІ в. Анализируется творчество молодых театральных художников. Иллюстрируется роль личности художника в сценическом произведении.

Ключевые слова: театр Беларуси, сценография, драматургия, сцена, режиссура, театральный костюм, грим, традиция, эксперимент.

The tendencies of the development of scenography in Bilorus at the beginning of the ХХІst century are defined in the article. The works of young theatre artists are analyzed. The role of the artist in scenic product is illustrated.

Keywords: theatre of Bilorus, scenography, dramatic art, stage, direction, theatrical suit, make up, tradition, experiment.

Мета публікації: підкреслити і проілюструвати визначальну роль художника у створенні сценічного твору. **Наукові завдання:** 1) простежити взаємодію і взаємовплив драматургії, режисури і сценографії в постановках молодих сценографів Білорусі; 2) виявити їх основні засоби сценічної виразності в спектаклях початку ХХІ ст., в ескізах декорацій і мізансцен.

Цій проблематиці (теорії і практиці сценографії) присвячені наукові праці В. Березкіна, А. Михайлової (Росія), М. Френкеля, В. Фіалка (Україна), Г. Барішева, П. Карнача (Білорусь) та ін.

Сценографія Білорусі початку ХХІ ст. представлена іменами молодих сценографів – випускників Білоруської академії мистецтв, а також вихованцями інших театральних шкіл, які сьогодні працюють у багатьох театрах республіки. Серед них – А. Сорокіна, О. Мацкевич, В. Правдіна, Д. Волкова, П. Анащенко, А. Костюченко, Л. Сєдельникова, С. Макаренко, В. Рачковський, А. Вахрамєєв, Т. Нерсісян, Е. Ігруша та інші сценографи, які створюють художнє оздоблення й костюми в музичних, драматичних і лялькових театрах країни. На виставках сценографії спостерігаємо яскраві задуми в макетах, ескізах декорацій і костюмів.

Очевидно, що в мистецтві сценографії Білорусі початку нового століття головним є не належність художника до того або іншого напрямку (традиційного чи експериментального театру), а надзвичайно привабливою стає індивідуальність художника, його неповторний стиль у тому або іншому творі сценічного мистецтва.

Сучасні білоруські театральні художники в сценографічних проектах пропонують власне бачення світу і заявленої драматургії. Уже в попередній роботі, на рівні ескізів, очевидний і задум майбутньої постановки, і її непрості, несхожі одне на одного персонажі – у жестах, позах, костюмах і гримі. Очевидно, що робота художника, яка пов'язана з малюнками мізансцен, ескізами декорацій, побудовою макета – усе, що демонструють лише на виставках, – сьогодні є важливою в баченні майбутнього спектаклю, первинною для постановника, виконавців – усіх, хто безпосередньо задіяний у спектаклі. Очевидно, що театр, залишаючись мистецтвом синтетичним, у багатьох сценічних творах на перший план висуває сценографію. При цьому «роль художника в спектаклі не зводиться до того, щоб образотворчо позначити місце і час дії. Роль ця глибша: художник тлумачить сенс дії і

ВЕРОНІКА ЯРМОЛИНСЬКА. СЦЕНОГРАФІЯ БІЛОРУСІ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ...

створює образ спектаклю, що містить художнє узагальнення життя» [4, с. 6].

Білоруські театральні художники прагнуть до нового, нетрадиційного освоєння сценічного простору. Це можна сказати і про сценографічні вирішення О. Мацкевич («Пінська шляхта» В. Дуніна-Мартінкевича, «Симон-музика» Я. Коласа – у Національному академічному театрі імені Я. Купали), А. Сорокіної («Там живуть люди» А. Фугардта, «Підступність і кохання» Ф. Шиллера – у Національному академічному театрі імені Я. Купали; «Горе від розуму» О. Грибоєдова, «Біг» М. Булгакова – у Національному академічному драматичному театрі ім. М. Горького), Д. Волкової («Тристан та Ізольда», «Соломея» С. Ковальова – у Національному академічному театрі імені Я. Купали), Т. Соколовської («Собаки» А. Полещенкової – у Гродненському обласному драматичному театрі) та ін.

«Соломея» С. Ковальова в постановці А. Гарцуєва і сценографії Д. Волкової переносить нас на декілька століть назад, звертаючись до долі чудової жінки – Соломеї Русецької, яка народилася на білоруській землі і стала відомою завдяки своїм винятковим лікарським здібностям. Соломея вирізнялася і надзвичайно цікавою долею, пов'язаною з постійними мандрівками та пригодами. У виставі художник створює і таємничо-містичну атмосферу, і своєрідний малюнок цієї долі. Невеликий чорний простір малої сцени повністю звільнений від предметів інтер'єру. Та лише легкі, різних розмірів східні вазы, підвішені до стелі, одночасно і прикрашають, і окреслюють місце дії, несподівано перетворюючись на сяючі яскраві світильники, що нагадують про минулі дивовижні дні Соломеї, яка вимушена втікати з рідної землі на схід. Сценічна дія побудована А. Гарцуєвим графічно, ефектно; талановито визначена та виписана і сценографія Д. Волкової.

На початку ХХІ ст. в білоруському театральному мистецтві спостерігається тенденція до художнього оздоблення вистав власне режисерами-постановниками, а не сценографами. Хоча практика засвідчує, що в театрі кожен повинен займатися своєю

справою. Лише тоді варто очікувати позитивних результатів. Насамперед з вис-тавами молодих сценографів пов'язаний сучасний погляд на сценічний простір і поняття «авангардний спектакль». Сучасний театр не може існувати без такої вистави, так само, як не може існувати без постійного пошуку, збагачення традицій. Без непинного пошуку нової драматургії, нового акторського існування, нової організації театрального простору. «Сценографічний простір створюється художником спектаклю в межах простору сцени, підкреслюючи або маскуєючи його, перетворюючи сцену в образних інтересах постановки. Сценографічний простір, інший у кожній п'єсі, може змінюватися під час однієї і тієї самої вистави. Він рукотворний та мінливий» * [3, с. 144].

Молоді білоруські сценографи не лише прагнуть заявляти про себе у виставах, але і демонструють свої задуми на виставках. Секція молодих театральних художників Білорусі постійно бере участь у Празькій квадрієнале. Переважно – це випускники відділення театально-декораційного мистецтва Білоруської академії мистецтв, з іменами яких пов'язано поняття «молода білоруська сценографія» [5, с. 131]. У Празі став помітним сценографічний проект М. Тимофєєвої за твором класика білоруської драматургії В. Короткевича «Дике полювання короля Стаха». Він вирізнявся оригінальністю задуму і був своєрідним ключем для режисури спектаклю. Досить було звернути увагу на макет та ескізи мізансцен і костюмів. Головним був образ пастки – пастки не на звіра, а на людину. Цей образ невід'ємний від містичного замку, у якому розгортаються дії вистави. На ескізах таємничими представлені персонажі «Дикого полювання короля Стаха» – художник їх подав одночасно і реальними людьми, і примарами. Роботи М. Тимофєєвої є завершеними живописними полотнами, виконаними в єдиній сіро-блакитній колірній гамі, які в такий спосіб створюють таємничий образ вистави.

* Тут і далі переклад з російської О. Безручка. – Ред.

СУЧАСНІСТЬ

Серед останніх робіт молодих сценографів помітне сценографічне вирішення (виставка в Галереї Білоруської академії мистецтв) О. Щербинської до вистави «Майстер і Маргарита» М. Булгакова – це макет вистави, ескізи мізансцен і костюмів персонажів. Мізансцени зафіксовані в чотирьох основних ескізах – «Початок», «Вар'єте», «Зустріч із Азazelло» і «Бал повного Місяця». Доповненням до роботи є допоміжні ескізи, афіша, фотографії до епохи та інші матеріали, зібрані під час підготовки до вирішення вистави. Сценографічний проект приваблює не лише своєю масштабністю матеріалу, але й оригінальністю сценографічного задуму відомого твору.

Художник пропонує вирішення спектаклю по-справжньому видовищного, містичного і глибоко філософського за своїм звучанням. Переважаючим кольором стає чорний, який підкреслює задум художника, робить сцену об'ємною, ефектною і нескінченною. Персонажі вистави – це ті самі впізнавані булгаківські персонажі, здатні перетворюватися на недосяжних чорних птахів, ширяти у висоті над землею і побутом, злом, ненавистю і таємничою Смертю. Ці персонажі можуть з'являтися, за задумом художника, з п'яти підлогових люків, яким у виставі відведене особливе значення. Тут зберігається не лише загадка перетворення, але й цілком реальне існування двох паралельних світів. І цілком виправдано в цьому крихкому, примарному світі сну й тіней з'являється і чорна витончена Птаха-Маргарита, і Азazelло на легкому та невагомому автомобілі. У всьому цьому звучить і чарівлива, захоплююча музика містичного польоту, і зустріч із невідомістю. Вистава, вирішена переважно в чорних тонах, не похмура та песимістична. Маргарита і Майстер, які вибрали для себе світ п'їтьми, а не світла, залишаються високими образами духовності, світла – істинно булгаковськими героями.

Сценічний простір поживавлюється за допомогою мінливого освітлення. Світлова партитура робить яскравими і виразними обличчя й костюми, точно введені у виставу предмети і деталі. На заднику сцени вста-

новлений екран, що уможливорює введення проєкційних мізансцен, які також вносять світло у виставу і розширюють сценічний простір.

Костюми персонажів винахідливі і на-самперед чергу відображають внутрішній стан героїв, їхні характери. Так, на ескізі «Маргарита» героїня зафіксована перед виходом на бал повного Місяця. Невидимі слуги одягають її в сукні кольору п'їтьми, єдиною прикрасою яких є опущені крила, що світяться. Обличчя притрушують білою пудрою, і воно стає відстороненим – майже неживим і підготовленим для відходу в інший світ. Гумором і добродушністю наділений Бегемот, обличчя якого загримоване художником у чорний колір. Круглі безглузді окуляри приховують його справжнє єство. Кумедний, із широкими рукавами, підкреслено простий костюм Бегемота прикрашає довгий шарф, що нагадує хвіст. Хитрий, симпатичний Коров'єв схожий на хижого незлобного птаха. Добродушна товстуля Аннушка-чума одягнена в просторий одяг, у руках – важкі сумки. Створюється враження, що вона ніколи з ними не розлучається. Проект, запропонований художником, може бути вирішений режисурою як у драматичному руслі (з дуже сильним звучанням музики), так і у винахідливій музично-драматичній виставі. Він глибокий і за своєю драматургією, побудованою художником, і музичний за фантастичними, незвичайними образами, в існуванні і вчинках яких закладена музика.

Сценографічний проект О. Щербинської – вистава «Птахи» А. Аристофана – продовжує тему птахів, лише в зовсім іншому задумі та кольорі – білому. Художник створив атмосферу повітря і польоту, легкого дихання і трепетного існування персонажів у запропонованому задумі. Для художника птахи – це люди: і головні персонажі, і багатолікий хор. У романтично-урбаністичному вирішенні сценографа – це вистава про свободу і несвободу у великих містах, у предметах і деталях образного світу сцени – кепкування над людськими слабкостями, залежностями і прив'язаністю людей до стереотипів. Пташине місто в О. Щербинської – це ві-

ВЕРОНІКА ЯРМОЛИНСЬКА. СЦЕНОГРАФІЯ БІЛОРУСІ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ...

чна утопічна мрія про легке і безтурботне життя, а головне – про життя вільне. Основними символами є яйце (природне і натуральне) і труба – цивілізація з її виробництвом товарів, ідей. Тему реальної і внутрішньої свободи людини в непростому сучасному світі художник заявив сміливо, талановито і неординарно. Макет «Птахів» доповнюють винахідливі костюми з незвичайними головними уборами, масками і гримом, що якнайточніше визначають характери персонажів. Приваблює і афіша до вистави, на якій не лише подано назву, але й зафіксовано фрагмент оригінального сценографічного вирішення.

Таким чином, сценографічні проекти молодих театральних художників Білорусі є безперечною цінністю для сьогоденної режисури, яка відчуває необхідність у нових театральних ідеях і нових несподіваних фарбах. Утілення своїх ідей сценографи бачать не лише в професійній цікавій драматургії, але і в несподіваних візуальних образах і сучасних фактурах. Сучасна білоруська сценографія початку ХХІ ст. дуже відрізняється, скажімо, від сценографії по-

передніх десятиліть ХХ ст. У кращих сценографічних проектах неважко простежити, що художники не перекреслюють традиції вітчизняної сценографії, а збагачують і творчо переробляють їх. Заперечуючи натуралізм, художники прагнуть не лише до видовищності, без якої неможливо уявити сучасний театр, але, безумовно, до яскравої образності та філософської метафоричності. Вони дедалі більше заглиблюються в задум твору і шукають йому адекватне сучасне сценографічне вирішення.

Література

1. *Базанов В. В.* Сцена ХХ века / В. В. Базанов. – Ленинград, 1990. – 240 с.
2. *Березкин В. И.* Художник в театре Чехова / В. И. Березкин. – М., 1987. – 240 с.
3. *Михайлова А. А.* Сценография: теория и опыт / А. А. Михайлова. – М., 1990. – 336 с.
4. *Сыркина Ф. Я.* Русское театральное декорационное искусство / Ф. Я. Сыркина, Е. М. Костина. – М., 1978. – 246 с.
5. *Ярмалінская В. М.* Сцэнаграфія Беларусі ХХ – пачатку ХХІ ст. / В. М. Ярмалінская. – Мінск, 2010. – 224 с.

Переклад з російської Олександра Безручка

РЕЗЮМЕ / SUMMARY

У статті окреслено тенденції розвитку сценографії Білорусі початку ХХІ ст. Проаналізовано творчість молодих театральних художників. Проілюстровано роль особистості художника в сценічному творі. Підкреслено, що сценографія Білорусі початку ХХІ ст. представлена іменами молодих сценографів – випускників Білоруської академії мистецтв та вихованцями інших театральних шкіл, які сьогодні працюють у багатьох театрах республіки. Серед них – А. Сорокіна, О. Мацкевич, В. Правдіна, Д. Волкова, П. Анащенко, А. Костюченко, Л. Сєдельникова, С. Макаренко, В. Рачковський, А. Вахрамєєв, Т. Нерсісян, Е. Ігруша та ін. Вони створюють художнє оздоблення й костюми в музичних, драматичних та лялькових театрах країни. На виставках сценографії спостерігаємо їхні яскраві задуми в макетах, ескізах декорацій і костюмів. Очевидно, що в мистецтві сценографії Білорусі початку нового століття головною є не лише належність художника до того або іншого напрямку (традиційного чи експериментального театру), а надзвичайно привабливою постає індивідуальність митця, його неповторний стиль у тому або іншому творі сценічного мистецтва.

Сучасні білоруські театральні художники в сценографічних проектах пропонують своє власне бачення світу і заявлену ними драматургію. Уже в попередній роботі, на рівні ескізів, очевидний і задум майбутньої постановки, і її непрості, несхожі одне на одного персонажі – у жестах, позах, костюмах і гримі. Очевидно, що безпосередня робота художника,

СУЧАСНІСТЬ

яка пов'язана з малюнками мізансцен, ескізами декорацій, побудовою макета – усе, що демонструють лише на виставках, – сьогодні є важливою в баченні майбутнього спектаклю, первинною для постановника, виконавців – усіх, хто задіяний у спектаклі. Театр, залишаючись мистецтвом синтетичним, у багатьох сценічних творах на перший план висуває мистецтво сценографії.

Ключові слова: театр Білорусі, сценографія, драматургія, сцена, режисура, театральний костюм, грим, традиція, експеримент.

The tendencies of the development of scenography in Bilorus at the beginning of the XXIst century are defined in the article. The works of young theatre artists are analyzed. The role of the artist in scenic product is illustrated. It is stressed that XXIst century Bilorus scenography is represented by young designers who graduated from the Bilorusian Academy of Arts and the pupils of other theatrical schools, who work nowadays in many theaters of the republic. Among them there are such names as: A. Sorokina, A. Matskevych, V. Pravdina, D. Volkova, P. Anashchenko, A. Kostiuhenko, L. Sedelnykova, S. Makarenko, V. Rachkowskyi, A. Vakhramieiev, T. Nersisyan, E. Ihrusha and others. They create artistic decoration and costumes in music, drama and puppet theaters of the country. One can't ignore their bright ideas in models, sketches of scenery and costumes at exhibitions of scenography. Evidently in the art of Bilorusian scenography at the beginning of new century major role belongs not to a particular direction (traditional or experimental theater), but to an individual style of artist, his unique style in the stage art.

Modern Bilorusian theater artists offer their own vision of the world and stated dramaturgy in scenography projects. In previous works on the level of sketches the scheme of future performance is evident with its complicated, different characters in gestures, poses, costumes and makeup. Obviously the direct work of the artist connected with drawings of mise en scenes, sketches of scenery, marketing design, which are shown at the exhibitions only, now is becoming important in the vision of future performance, primordial for the producer, performers and all those, who are engaged in the play. Theater remaining a synthetic art advances the art of scenography in many stage works.

Keywords: theatre of Bilorus, scenography, dramatic art, stage, direction, theatrical suit, make up, tradition, experiment.